

MAGYAROSÍTÁSI TÖREKVÉSEK SZLOVÁKIA TERÜLETÉN (1900—1914)

Törekvés az iskolák magyarosítására

Írta: POLÁNYI IMRE

A századforduló idején mind élesebbé vált a küzdelem a szlovák burzsoázia részéről a szlovákság »nemzeti érdekeiért«, vagy ahogyan ők kifejezték: az egyenjogúságért. A cseh burzsoázia támogatásával erősödő szlovák burzsoázia észrevehető sikereket ért el a tömegeknek, főként parasztoknak a nemzeti mozgalomba való bevonása terén. A sikert elsősorban a szlovák nemzetiségű papok és a felekezeti iskoláknál működő szlovák tanítók agitatív munkájával érték el.

E harcot a szlovák burzsoázia vezette — elsősorban saját érdekében. »A harc tulajdonképpen nem a maguk egészében vett nemzetek között, hanem a parancsoló és a háttérbe szorított nemzetek uralkodó osztályai között kezdődött és lobbant lánggra... a főszereplő a burzsoázia. A fiatal burzsoázia számára az alapvető kérdés a piac. Az a célja, hogy elhelyezze áruit, és győztesen kerüljön ki a más nemzetiségű burzsoáziával való versenyből. Innen ered az a kívánsága, hogy a maga hasznára biztosítsa »saját« »hazai« piacát. A piac az első iskola, ahol a burzsoázia nacionalizmust tanul.« [1]. A harc azonban nem szorítkozik csupán erre a területre, beavatkozik a küzdelemben az uralkodó nemzet államgépezete is »és az »idegen származású« burzsoázia ellen a megszorító rendszabályok egész sora lép életbe, amelyek megtorló intézkedésekbe mennek át. A harcot a gazdasági szférából a politikai szférába viszik át. A költözködési szabadság megszorítása, a nyelvhasználat korlátozása, a választójog megszükitése, az iskolák számának csökkentése, vallási korlátozások stb. zúdúlnak a »konkurrens« fejére... Az elnyomott nemzet minden oldalról szorongatott burzsoáziája természetesen mozgásba jön. A »vérrokon alsó rétegekhez« apellál, a »hazáról« kezd kiáltozni és saját ügyét az egész nép ügyének tünteti fel... nem mindig talál süket fülekre... a felülről jövő megtorló intézkedések ezeket a rétegeket is érintik és elégedetlenséget váltanak ki náluk.« [2].

Ez a helyzet alakult ki Magyarországon is. A magyar uralkodó osztályok féltékeny szemmel nézték a kialakuló, s az idők folyamán, főként a századforduló utáni évtizedekben a cseh tőkések támogatását élvező szlovák burzsoázia erősödő konkurrenciáját, amely korántsem volt veszélyes méretű,

ámde mégis a piacon való bizonyos osztozkodás kényszerét jelentette. A magyar uralkodó osztályok államapparátusa közvetlenül a konkurrens burzsoáziát érintő gazdasági-pénzügyi korlátozó rendszabályokon kívül olyan intézkedéseket is hozott, amelyek vagy gazdasági téren közvetve, vagy kulturális igényeik kielégítésében, nemzeti érzületében mélyen sértette a szlovák népet. Elsőrendű helyet foglal el ezen a téren a szlovák nyelv használatának korlátozása, vagy egyenesen visszaszorítása irányuló törekvés és az anyanyelven való tanulás, művelődés lehetőségének megszorítása. Ez jelentős mértékben járult ahhoz, hogy a szlovák néptömegek nagyrésze csatlakozott a szlovák burzsoázia által vezetett mozgalomhoz. Odasodorta őket az »oszthatatlan, egységes magyar nemzet« burzsoá — földesúri hitvallóinak agresszív nemzetiségi politikája.

A szlovák nemzeti mozgalom folyamatában ebben az időszakban is fontos szerepet játszott a nyelvhasználat kérdése. Nem csupán a politika- és közigazgatás területéről történt fokozatos kiszorítása miatt. Nagyobb mértékben járult a nyelvkérdés állandó felszínen-tartásához az anyanyelv művelésének, s az anyanyelven való művelődésnek korlátozása, kezdve a Matica és a szlovák nyelvű középiskolák bezárásán, az anyanyelvű elemi oktatás megszorításán keresztül az anyanyelvüket »illetéktelen helyen« használó szlovákok féktelen üldözéséig, a magyar nemzet egysége »védelmében«. A szlovák burzsoázia élt is azzal a lehetőséggel, hogy az iskolai és más nyelvhasználati problémák felszínen tartásával a néptömegek érdeklődését, a burzsoázia »nemzeti« törekvései iránti vonzalmát erősítse, s ellenállását fokozza.

Az ilyen jellegű problémák, követelések hangoztatásánál jogi, bírói megtorlástól tartaniok nem kellett. A »nemzetiségi egyenjogúság tárgyában« hozott 1868. évi XLIV. tc. több olyan paragrafust tartalmazott, amelyek előírták a nemzetiségi nyelv használatának lehetőségeit. E törvénycikk megfelelő cikkelyeinek csupán megfogalmazása hatásos. Sohasem történt meg a törvény végrehajtása, sőt a kormányok nemzetiségi politikájában pontosan az ellenkezője történt — az 1867-es kiegyezés szellemében.

A törvény 3. §-a biztosítja a törvényhatósági gyűléseken az anyanyelven való felszólalás jogát;

a 6. § szerint a törvényhatósági tisztviselők a községekkel, gyülekezetekkel, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való érintkezéseik során ezek nyelvét használják;

a 13. § kimondja, hogy az egyházközségek az iskolai oktatás nyelvét tetészes szerint állapítják meg;

a 17. § előírja, hogy az állami tanintézetekben a közoktatás sikere, a közjólét és közművelődés szempontjából a közoktatási miniszter »köteles... a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általok lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.«;

a 18. § és a 19. § kimondja, hogy a »közép és felső tanodákban« az azon a területen használt nemzetiségi nyelv részére, az egyetemen az ország minden nyelve számára nyelv- és irodalmi tanszék állítandó fel;

a 21. § előírja, hogy a községi tisztviselők a lakosok anyanyelvét kötelesek használni;

a 26. § leszögezi, hogy minden polgárnak, községnek, egyháznak joga van saját erőből, vagy társulás útján alsó, közép, vagy felső tanodát felállítani, s e célból társulatba, egyesületbe tömörülni, pénzalapot gyűjteni. »A magán intézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg.

Végül a 27. § szerint a kormány gondoskodni fog, hogy a bírói, közigazgatási hivatalokba, főispánságokba a különböző nemzetiségekből a nyelvet tökéletesen bírók »s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak«.

I.

Az 1868-as nemzetiségi törvényt az oktatásügy terén sűrűn követték a nemzetiségi anyanyelv visszaszorítását, a nyelvi magyarosítást célzó törvények és V. K. M. rendeletek. Az 1879. évi XVIII. tc. elrendelte, hogy 1882-től kezdve tanítói oklevelet nem nyerhet olyan tanítóképzőintézeti növendék (nem magyar nyelvű tanítóképzőkről van szó), aki a magyar nyelvet nem sajátítja el beszédben és írásban olyan fokon, hogy azt népiskolában taníthassa, a már működő tanítók négy év alatt kötelesek elsajátítani és vizsgát tenni; s minden nem magyar nyelvű népiskolában kötelező tantárgy a magyar nyelv.

E törvény nem érte el célját. A múlt század utolsó, a századforduló első éveiben fellendülő nemzeti mozgalom több-kevesebb sikerrel szállt szembe a magyarosítási törekvással. A törvény végrehajtása nem ütött olyan rést az egységes szlovák nyelvterületen, amelyet sikernek lehetett volna elkönyvelni. Sőt hatásos ellenmozgalom indult, amelynek irányítói a cseh kultúra térjesztésében látták a támaszpontot, az eszközt a szlovák népnek a magyarosítás hatása alóli kivonása érdekében. S mivel K. Kálal által Prágában 1901 decemberében meghirdetett program mind a cseh, mind a szlovák közvéleményben rokonszenvet keltett, a V. K. M. a tanfelügyelőket fokozott felügyeletre utasította: iskolalátogatások alkalmával figyeljék meg, nincs-e az iskolában olyan könyv, amelynek tartalma kifogásolható, s a szlovák tanítók magatartása nem mutat-e kapcsolatot a cseh-szlovák egységmozgalommal. A miniszter bejelenti azt a szándékát, hogy a magyar kultúra fokozott terjesztésére fog törekedni, ami elsősorban állami népiskolák útján lehetséges. Ezzel kapcsolatban tájékoztatást kért a tanfelügyelőktől a felállítandó állami népiskolák helyére vonatkozóan, különösen, hogy az »ellenszenv ellenére« benépesíthetők lesznek-e [3]. Az állami iskolák tömeges létesítése azonban elmaradt. Elsősorban a szlovák lakosság ellenállása, növekvő ellenszenv miatt, érthetően, szívesebben járaták gyermekeiket szlovák tannyelvű egyházi iskolába, még akkor is, ha az gyengébb képzést nyújtott, s kevesebb tudással bocsátotta ki a tanulókat. (Egyébként éppen az egyházi iskolák egészségügyi viszonyai ellen merült fel a legtöbb kifogás. A közegészségügyi főfelügyelő jelentései Hont és Trencsén megyék községi iskoláinak egészségügyi vizsgálata során szinte kizárólag egyházi iskolákat marasztaltak el, írván, hogy a falvakban igen sok helyen rossz, sőt tűrhetetlen a helyzet a zsúfoltság, a piszok, a sötétség, szellőztetlenség stb. következtében. A sok közül is kiemeli az ipolysági, korponai, nagybányai, domonizsi r. kat. és

evangélikus népiskolákat.) [4] Másodsorban azért, mert a kormány kulturális célokra még ilyen »nemzetmentő« ügy esetén sem volt hajlandó sokat áldozni.

A magyar nyelv kötelező oktatásának bevezetése a szlovák tannyelvű iskolában nem járt a várt sikerrel. A szlovák iskolák nagy többségében be sem vezették éveken keresztül, magyarul tudó szlovák pedagógusok hiányában, később pedig csak kénytelen-kelletlen tettek eleget a törvény utasításainak, s az eredmény alig volt lemérhető. A Pozsony megyei tanfelügyelő az egész megyéből csupán tíz szlovák és német nyelvű népiskolát tudott megemlíteni, ahol megfelelően folyt a magyar nyelv oktatása, ugyanakkor felsorolta azokat a szlovák iskolákat, ahol mechanikusan, lélektelenül végezték e munkát, vagy egyenesen súlyosan kifogásolta működésüket. Kiemelte a Vaszari Kolos hercegprímás által 1903-ban létesített modori r. kat. leányiskolát, mint követendő példát, amely iskolának »... a leendő anyák megmagyarosítása tekintetében nemcsak általános kulturális, hanem nemzeti hivatása is van, melyet, ha a jelek nem csálnak, híven fog betölteni.« Ennek ellentétéként az ugyancsak a modori ág. ev. iskolát említette, amely — ahogy a jelentés írja: »... teljesen nélkülözi a magyar Geniusnak, a magyar hazafiságnak spontán termékenyítő, különösen a történetoktatásban megnyilatkozó melegét.« A tanítót pedig (Kapa József), »nemzetiségi fanatikus«-nak nevezte [5]. Az iskolai magyarosítás számára még kedvezőtlenebbül alakult a helyzet a tisztán szlovák-ajkú megyékben, ahol még a városokban sem támaszkodhattak magyar polgárságra, értelmiségre, mint Szlovákia déli megyéiben.

Sőt az iskolákért folyó nyelvi küzdelem során sok helyütt a szlovák nyelv előretörését figyelhetjük meg. A pozsonymegyei tanfelügyelő a csekélszi községi iskolát dícséri, hogy lelkesen kiveszi részét a »községet erősen alámosó tót elem« megmagyarosításában; Saáp község részére pedig állami iskolát kér, amellyel »a tót etnikum alámosó hatásának a nyelvhatáron máris nagy mértékben kitett színmagyarság meg fog mentetni nem csak a tót elem által való felszívástól, hanem a természeti állapotban való maradástól, mert a 62 tanköteles mellett ott sok az analfabéta« [6]. Hasonló példákat lehetne más területekről is említeni.

Az iskolai magyarosítás sikertelensége újabb törvénycikk kibocsátását eredményezte, az 1907. évi XXVII. tc.-t »a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól.«

A törvény kiterjesztette a nem állami iskolák tanítóira is a fizetésemlést, ugyanakkor ismételtlen leszögezte, hogy »minden iskola és minden tanító, tekintet nélkül az iskola jellegére és arra, hogy állami segínyt élvez-e vagy sem, a gyermekek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét és a magyar nemzethez való tartozás tudatát, valamint a valláserkölcsös gondolkodást tartozik kifejleszteni és megerősíteni.« Kötelező a címer elhelyezése a tantermekben, nemzeti ünnepen a címeres zászló kitűzése, a magyar történelemből vett képek elhelyezése a termekben, s a tanító köteles a képek jelentőségét a történelem, földrajz és nyelv- és értelemgyakorlatok

során megmagyarázni. E rendelkezések szándékos elmulasztása kihágásnak számít és 500,— koronáig terjedő pénzbüntetést von maga után, (17. §). Igen súlyos és sérelmes intézkedést tartalmazott, a 18. §. »... ahol magyar tan nyelvű iskola nincs, ott az olyan hitfelekezeti elemi iskolákban, amelyekben állandóan vannak magyar anyanyelvű növendékek, vagy olyan nem magyar anyanyelvűek, akiknek magyar nyelvű oktatását atyjuk vagy gyámjuk kívánja: a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelheti, hogy ezek számára a magyar nyelv használtassék mint tan nyelv; ha pedig a magyar anyanyelvűek száma a húszat eléri, vagy az összes beírt növendékeknek 20%-át teszi: számukra a magyar nyelv, mint tan nyelv okvetlenül használandó. Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar«; ahol viszont a magyar tanítási nyelv már be van vezetve, ez az állapot nem változtatható meg. Az ismétlő iskolákban pedig mindenütt a magyar a tanítási nyelv.

Előírta a törvény, hogy a nem magyar tan nyelvű iskolákban a megállapított tanítási terv szerint és óraszámban oly mérvben kell tanítani a magyar nyelvet, hogy minden gyerek a negyedik osztály elvégzése után magyarul írásban és szóban ki tudja fejezni érthető módon gondolatait.

Alapfizetés és korpótlék-kiegészítésben csak azok a nem magyar tan nyelvű iskolákban működő tanítók részesülhetnek, akik az 1868. XXXVIII. tc. 11. és 55. §-ban felsorolt tantárgyakat a kiadott tanterv szerint 6 évre felosztva, évi 8, ill. 9 hónapos szorgalmi idő alatt tanítják; ha az iskolában a magyar nyelv, a számolás, a földrajz és történelem, valamint a polgári jogok és kötelességek tanítása a V. K. M. tanterve szerint és a V. K. M. által meghatározott óraszámban kizárólag a V. K. M. által engedélyezett tankönyvek és segédeszközök használatával történik; ha az iskolában kizárólag a V. K. M. által is helybenhagyott hazafias tartalmú olvasókönyveket és tanszereket használnak.

Az anyagi érdekeltségen kívül fegyelmi rendszabályokat is tartalmaz a törvény. E szerint (22. §) a tanító fegyelmi vétséget követ el,

a) ha a magyar nyelv tanítását elhanyagolja, ha nem megfelelő eredménnyel tanítja, vagy a 16., 17., 20 §-nak nem tesz eleget;

b) ha a kormány által eltiltott, vagy nem engedélyezett tankönyveket, tanszereket használ;

c) ha államellenes irányt követ (ennek tekintendő minden olyan cselekmény, mely az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, önállósága, területi épsége, az állam-nyelv alkalmazása és az állam címere, zászlója, jelvénye ellen irányul);

d) ha osztályok, hitfelekezetek, a tulajdon vagy a házasság intézménye ellen izgat;

Továbbá, ha kivándorlási ügyekkel foglalkozik, erkölcstelen magaviseletű, a tanulókkal szemben durva, a felettes hatóságokkal szemben engedetlen, vagy kötelességeit vétkenesen elmulasztja.

A miniszteri indokolás világosan kifejtette a törvény célját: az állam elismeri a társadalmi tényezők, pl. a hitfelekezetek iskolafenntartó jogát, de csak akkor, ha minden iskola, »kifogástalan hazafias állampolgári« nevelést ad. Amelyik iskola ezt nem teszi, annak megtűrése kötelességmulasztás. Az

államhatalom első kötelessége e követelmények biztosítása, s intézményes biztosításokat kell adni. Egyébként minden iskolára nézve kötelező a nemzeti érdek megóvása, az államellenes irányzatok kerülése, a hazafias szellem ápolása, az állami nyelv tanítása olyan eredménnyel, hogy az a »nemzeti összeforradás ügyét szolgálja. Az állami segély ezenfelül megkívánja a magyar nyelvet, számtant, s hogy főként a nemzeti vonatkozású tantárgyakat a V. K. M. által kiadott tanterv szerint, s általa jóváhagyott tankönyvek segítségével tanítsák. Biztosítékként az állam fegyelmi jogát szögezte le a törvény minden iskola tanítóival szemben, s szükség esetén a minisztert az iskola bezárására is feljogosította. A törvény ugyanis a nem állami alkalmazásban lévő tanítókat is közhivatalnoknak tekinti, s mint ilyenek, állami fegyelmezés alatt állnak. A képviselőház közoktatásügyi bizottsága is kijelentette, hogy a biztosítékok nem érintik a tanszabadságot, »mely nem lehet szabadalom arra, hogy az iskolákban a nemzetellenes irány kerekedjék felül...« A törvény célja »egyedül« a »magyar nemzeti kultúrát és a magyar nyelvet meggyökereztetni, s ezáltal a magyar nemzethez való tartozás érzetét a nem magyar ajkú állampolgárok lelkébe is becsepegtetni.« Arra vonatkozóan, hogy bár az 1879. évi XVIII. tc. is ezt a célt tűzte ki, biztosítékok hiányában nem érte el célját, bizonyítékként sorolta fel, hogy 28 évvel a törvény bevezetése után is a magyarországi lakosság 40%-a nem tud beszélni az állam nyelvén, a nem magyar ajkúaknak pedig 83%-a. Még mindig 1447 olyan nemzetiségű anyanyelvű iskola volt, amelyben a tanítók nagyrésze egyáltalán, vagy csak egészen gyengén beszélte a magyar nyelvet [7].

A magyar uralkodó osztály újabb támadásra indult. Az 1907. évi XXVII. tc. nyíltan napirendre tűzte a viszonylag gyors nyelvi magyarosítást, a szlovák (és más nemzetiségi nyelvek) kiszorítását az iskolákból. Az ismétlődő iskolák nyelvét kötelezően magyarnak nyilvánította függetlenül attól, hogy az iskola tannyelve magyar volt-e vagy sem; amelyik szlovák nyelvű iskolába néhány magyar anyanyelvű gyermek jár, azokat magyar nyelven köteles a tanító oktatni a miniszter rendeletére, ha pedig 20 ilyen gyermek van, vagy a növendékek 20%-a, miniszteri külön utasítás nélkül is kötelesek számukra a magyar tannyelvet használni. Ahol pedig a gyermekek 50%-a magyar, az egész iskolára nézve kötelező a magyar tanítási nyelv. Fontos az a rész is, amely kimondja, ahol eddig magyar volt a tanítási nyelv, ott megváltoztatni nem lehet, vagyis akkor sem, ha netán időközben szlovák anyanyelvűekkel töltődik fel az iskola.

A kormány egyébként most már komolyabban hozzáfogott új állami iskolák szervezéséhez és alapításához, vagy a felekezeti iskolák — amelyek a nemzetiségi ellenállás fontos pontjai voltak — és a községi iskolák állami kezelésbe vételéhez. E célból már 1907, 1908 folyamán a szlovákiai megyékben a főispánok elnökletével értekezleteket tartottak az állami iskolák szervezése, ill. átszervezése ügyében. A pozsonymegyei főispán a tanfelügyelőt, a főszolgabírákat és más érdekelt funkcionáriusokat hívott meg értekezletre, mert »...a vármegye tótajkú lakossága körében legutóbb felszínre jutott erős pánszláv áramlattal szemben« a vallás- és közoktatásügyi miniszter a »cselekvés terére kíván lépni«. Ezeken az értekezleteken tettek javaslatot a megyék a V. K. M.-nek, hogy milyen községekben szükséges új állami népiskola létesítése, s hol kívánatos a meglévő iskolák államsegély útján való

fejlesztése, vagyis államivá tétele. Egyedül Pozsony megyében 28 községben kívántak ilyet létesíteni. Hasonló volt az igény más megyékben is.

Megindultak a magyarosításnak ellenszegülő tanítók elleni eljárások, fegyelmi ügyek, elbocsátások, állami segélyelvonások. Példaként említsük meg Stetka Mihály és Neumann József modorkirályfai ág. ev. tanítókat, akiknek állami segélyét megvonták, mert az 1907. XXVII. tc-t megszegve, az első és második osztályban a számtant szlovákul tanították, a történelmet pedig az ötödik és hatodik osztályban »krónikai szárazsággal, hazafias lelkesítő momentumok nélkül« csak IV. Béláig dolgozták fel; s nem utolsósorban azért, »...mert mindenek felett nevezett tanítók a túlzott szláv eszmék érdekében kifejtett működése nem nyújt biztosítékot aziránt, hogy az állam jótékony-ságát úgy az iskolában, mint azon kívül a hazafias érzület meleg ápolásával fogják meghálálni« [9].

A magyar uralkodó osztályok bürokratikus államgépezetének megindulása, a kifejtett anyagi és erkölcsi kényszer elsősorban a magyarajkú megyékben hozott eredményt, ahol a magyar anyanyelvű gyermekek részére bevezetett magyar nyelvű oktatással a legtöbb szlovák iskolában a magyar tannyelvet csempészték be. A nem magyar ajkú szülők, ill. gyermekek felé a főszolgabírói, a községi közigazgatási apparátus fejtett ki nyomást, hogy kérjék a magyar nyelvű oktatást. Segítettek ezekben az akciókban a »nemzethű« r. kat. papok, a magasabb fizetéshez jutó, eddig közömbös vagy most »nemzeti érzésükben« megerősödött tanítók, valamint iskolaszékek. Ezeknek az összehatásoknak eredményeként sok, eddig szlovák tannyelvű iskolában vezették be automatikusan a magyar tannyelvűséget. Pl. a nagysuri (Pozsony megye) r. kat. elemi iskola 226 tankötelese közül 7 a magyar anyanyelvű, 216 pedig bár nem az, de »kívánja« a magyar tannyelvű oktatást; a vassuri r. kat. iskola 72 tanulója közül 2 magyar, 70-en pedig »kéri« a magyar tannyelvűség bevezetését, ezért a V. K. M. elrendeli, hogy egyszer s mindenkorra a magyar nyelv legyen a tanítás nyelve. Hasonlóan alakult Pozsony megye egyéb községeiben, de más megyékben is a helyzet. Ezeknek a kétes értékű eredményeknek az alapján jelentette ki még 1907-ben a pozsonyi tanfelügyelő a magyar nyelv oktatásával kapcsolatban, hogy a »nemzeti izgatók által felkavart tót népünknel a felzaklatott hangulat helyet látszik engedni nyugodtabb és józanabb felfogásnak...« [10].

De nem mindenütt ment könnyen a terjeszkedés. Egyes vidékeken nem csupán és nem elsősorban a tanítók és néhány pap tanúsított ellenállást, hanem maga a szlovák lakosság. Számos községben szinte fenyegetőleg kényszerítették a tanítót, hogy ne tanítsa a magyar nyelvet, a gyerekek pedig nem válaszoltak a magyarul feltett kérdésekre. Ez az ellenállás Szlovákia-szerte megmutatkozott. Az erőszak azonban olyan méreteket öltött, hogy az iskolák jelentős része az első világháború kitöréséig vagy teljesen, vagy vegyes tannyelvűség formájában magyar nyelvű lett.

Ennek az erőszakosan magyarosító iskolapolitikanak más súlyos hátrányai és következményei is megmutatkoztak. Az iskolák zsúfoltsága, egészségtelen volta nem szűnt meg sem Hont, sem Trencsén, sem Liptó, sem Pozsony stb. vármegyékben, sőt a helyzet csak romlott a szlovák tannyelvűnek megmaradt iskolákban, a magyarosított iskolákból odahúzódó szlovák anyanyelvű gyermekek számának növekedése miatt. Álljon itt egy elrettentő

példa: a líptómezei Háromszléc község r. kat. iskolájában a tanító 200 gyermeket tanított, délelőtt a IV—VI. osztályokat, délután az I—III. osztályokat, vasárnap az ismétlőiskolát. Egy osztállyal naponta alig több mint egy órát tudott foglalkozni. ennek is majdnem fele hittan volt [11]. Ez a helyzet nem elszigetelt, hanem mondhatni általános jelenség volt, különösen a tiszta szlováklakta vidékek felekezeti iskoláiban. Eredményeként a gyerekek nemcsak hogy magyarul nem tanultak meg, de anyanyelvükön is félig írástudatlanok maradtak. A szülők még kevésbé törődtek gyermekeik taníttatásával ilyen körülmények között, s ahogy a Pozsony megyei tanfelügyelő írta: az 1—8 koronás büntetés sem akadály már. A pozsonyi és malackai (határmenti) járásokból pl. igen sok tanköteles gyermek járt át dolgozni Ausztriába; más megyékben is megfigyelhető a munkába állított iskoláskorúak számának növekvő tendenciája, amit nyilvánvalóan elsősorban a rosszabbodó gazdasági, anyagi viszonyok kényszerítették ki, de a fentebb említett okok is erősen közrejátszottak.

Egyébként csupán az 1908—1909-es és az 1913—14-es tanévek közötti néhány év alatt a szlovák tananyelvű iskolák száma 102-vel csökkent, 467-ről 365-re [12]. A 365 közül állami egy sem volt, községi iskola csupán 2, 363 pedig felekezeti (r. kat. 214, ág. ev. 149). Ha egy-egy szlovák tananyelvű iskola általános tanulólétszámát 3—400-ra tesszük (ez maximális mennyiség, mert ezek az iskolák elsősorban — néhány kisváros kivételével — kisebb-nagyobb faluhelyen, településen voltak), s ha változatlanul vesszük 1908—09 óta a szlovák anyanyelvű tanköteles gyermekek számát (257 244, bár inkább szaporodással kellene számolni), azt az elsősorban szlovákok számára keserű megállapítást tehetjük, hogy a több mint negyedmillió szlovák gyermekből mindössze kb. 110—150 000 részesült anyanyelvén elemi oktatásban, és többnyire mostoha iskolai viszonyok között, 100—150 000 pedig számára idegen nyelven kényszerült tanulni, vagyis nagyjából a tanköteles gyermekek fele; ez a szám pedig az 1907-es törvény bevezetését követő években szaporodott meg, öt év alatt kb. 40 000-rel.

Ez a helyzet rendkívül megnehezítette a szlovák nemzeti kultúra fejlődését és terjedését, szélesebb szlovák értelmiségi réteg kialakulását. Figyelembe kell venni azt is, hogy az elemi iskolák kizárólag egyházi kezelésben voltak, aminek eredményeként a papság, különösen a szlovák származású és szlovák nemzeti érzületű papság igen nagy befolyással rendelkezett a szlovák parasztság körében nem csupán a vallás, hanem a kultúra és politika területén is. Nem véletlen, hogy a Katolikus Néppárt egyik viszonylag erős bázisa Észak-Magyarországon volt, majd kivált belőle a szlovák Katolikus Néppárt, amely jelentős politikai befolyással rendelkezett a szlovák parasztság körében. A szlovák nyelvű sajtótermékek között szám szerint is első helyre kell tenni a vallásos jellegű vagy színezetű újságokat, folyóiratokat és egyéb kiadványokat.

A kulturális fejlődésnek ez a korlátozása, az általános nemzeti elnyomás mellett rendkívül kis mértékűvé tette a továbbtanulási lehetőséget. Szlovák nyelvű középiskola nem volt, a közép, felsőoktatási intézményeknél nem létesítettek tanzszékeket a szlovák nyelv számára az 1868. XLIV. tc. intézkedései dacára sem. A középiskolában tanuló szlovák anyanyelvű diákok száma az idők folyamán fokozatosan csökkent, amit szemléltetően bizonyít az alábbi

táblázat (Jászi Oszkár összeállítása, ellenőrizve az 1910-es népszámlálás adataiból) [13].

Középiskolai tanulók anyanyelve ‰-ban egész Magyarországon

Anyanyelv	IV. osztályt végzettek				VIII. osztályt végzettek
	Tanév				Tanév
	1880—81	1890—91	1900—901	1910	1910
Magyar	73,09 ‰	72,37	76,75	83,1	84,5
Szlovák	4,41	3,74	3,07	1,1	0,9

Érthető, hogy az 1901-ig látható tízévenkénti 0,67‰-os csökkenést 1901—1910 között, vagyis a nyelvi magyarosítás erőszakossá tételének évtizedében követte hirtelen zuhanás. Azt is meg kell jegyezni a nemzetiségi politika mutatójaként, hogy az ily alacsony százalékkal szemben Magyarországon az összlakosságból több mint tíz százalék volt szlovák.

Hozzá kell tenni, hogy még a tisztán, vagy nagyrészt szlováklakta megyékben is rendkívül alacsony az arányszám, holott arra lehetne gondolni, hogy legalább e helyeken kellene megmutatkoznia a lakosság többségét kifejező számoknak.

A felsőoktatási intézményekben sem volt jobb az arány, 1900—1901-es tanévben mindössze 123 szlovák nemzetiségű hallgatót találunk, az összes hallgatók 1,3‰-át alkották [15].

A középiskola négy osztályát végzettek száma 1910-ben anyanyelv szerint, megyénként ‰-ban [14].

Megye	A megye összlakosságából szlovák	Négy, ill. nyolc osztályt végzettek száma anyanyelv szerint					
		magyar		szlovák		német	
		IV. o.	VIII. o.	IV. o.	VIII. o.	IV. o.	VIII. o.
Trencsén	91 ‰	57,9 ‰	65,9	18,4 ‰	19,2	21,6 ‰	—
Liptó	89,9	56,—	69,6	25,—	21,7	17,6	—
Zólyom	84,8	80,6	88,—	10,7	7,1	—	—
Árva	75,1	57,1	63,6	24,7	27,7	16,7	—
Nyitra	71,—	76,7	82,5	7,4	7,4	14,5	—
Túróc	69,—	58,6	69,1	26,3	24,3	14,1	—
Sáros	58,3	83,1	85,2	3,5	2,1	9,5	—
Szepes	56,2	68,7	78,7	3,1	3,2	27,1	—
Bars	54,8	86,7	91,8	3,4	2,2	—	—
Pozsony	49,5	66,7	72,8	3,4	3,2	27,6	—

Végezetül álljon itt még egy táblázat, amely bemutatja a közszolgálatban és állami alkalmazásban lévő szlovák nemzetiségűek arányszámát (1910-es állapot szerint) [16].

Foglalkozási ág	Összes alkalmazott	Ebből	
		magyar anyanyelvű	szlovák anyanyelvű
Állami tisztviselő és díjnok	15 252	14 529	48
Megyei, városi tisztviselő, díjnok	13 983	12 401	59
Községi jegyző, segédjegyző, tisztv., díjnok	12 207	10 245	119
Igazságügy (bíró, ügyész, tisztviselő, díjnok, börtöntisztviselő)	10 184	9 471	Bíró, ügyész = 1 48
Közjegyző	300	285	1
Hatósági orvos	2 190	1 935	16
Állami elemi iskolai tanító	7 687	7 351	21
Állami polgári iskolai tanár	1 177	1 131	2
Felsőkereskedelmi iskolai tanár	159	151	—
Felsőbb leányiskolai tanár	276	258	—
Állami reáliskolai tanár	4 8	452	3
Állami gimnáziumi tanár	904	870	1
Összesen	64 797	59 079	318
%	—	91,1	0,49

Ezek bizony elszomorító táblázatok, világosan mutatják a háttérbe szorítotttságot és a kirekesztettséget. Nem változtat a helyzeten az sem, hogy nem állami intézményeknél (egyházi, községi és magánvállalkozásnál) Szlovákia területén nagyobb számban találunk szlovák anyanyelvűeket. Az állam közigazgatási, politikai, gazdasági életének irányításából a szlovákok tökéletesen ki voltak szorítva.

II.

Az országgyűlésnek 1912. március 24-i ülésén Khuen Hédervári miniszterelnök azt a kijelentést tette, hogy a nemzetiségek törvényes jogainak sérelmét kész orvosolni, ámde az iniciatívának a nemzetiségektől kell jönnie. Erre a biztatásra a szlovák nemzeti tanácskozmány tagjai emlékiratot nyújtottak át a kormánynak. A bevezető rész az 1868. XLIV. tc-re hivatkozik, amely kimondotta a nemzetiségek egyenjogúságát, s hangsúlyozza a törvény 17. §-át, amely szerint az oktatást az anyanyelven kell végezni. Joggal állapította meg az emlékirat, hogy ezeket az alaptörvényeket alaposan kiforgatták.

A második rész három szakaszban sorolja fel az iskolai oktatás vonalán és egyéb kulturális téren fennálló sérelmeket. Az elemi iskolák helyzete terén a magyarosítás és az 1907. XXVII. tc-ben nagyon is élesen megmutatkozó háttérbeszorítás ellen tiltakoznak. Kiemelik, hogy ha az iskolában egynéhány magyar gyermek van, akkor az iskola kétnyelvű oktatást köteles végezni, s míg a 4—5 magyar gyermekkel foglalkozik a tanító, addig a többi, 70—75 szlovák gyermek tétlenül ül, s nem részesül oktatásban. Viszont fordított helyzet esetén hasonló jog nem illeti meg a magyar iskolában tanuló szlovák gyermekeket. S ez valóban mindennek nevezhető, csak egyenjogúságnak nem. Sérelmezik, hogy ahol már magyar nyelv az oktatás nyelve, az nem változtatható meg, s azt is, hogy az összes ismétlő iskolák nyelve magyar akkor is, ha a gyermekek nem tudnak magyarul. Még súlyosabban sérelmezik a V. K. M. tantervét. Az 1907-es törvény kötelező tárgyaknak nyilvánítja az 1868. évi XXXVIII. tc-ben felsorolt tárgyakat heti 25 órában. A magyar nyelv tanításával együtt 12 tantárgy kötelező. Azonban a 25 órából öt fő tantárgyra a tanterv 22,5 órát állapított meg (magyar nyelv, történelem, földrajz, számtan, polgári jogok és kötelességek). Az egytanerős iskoláknál (a szlovák iskolák zöme) az öt fő tárgyra megállapított 22,5 órából 13 órát rendelt a magyar nyelv oktatására. Maradt a másik négy fő tárgyra heti 9,5 óra. Világos, hogy a szlovák iskolában tanuló gyermekek számára ez súlyos megterhelést jelentett, s ugyanakkor tárgyi ismeretek dolgában lényegesen elmaradtak a más iskolában tanuló gyermekek mögött, akiket nem szorított heti 13 órán át a magyar nyelv tanulása. Végül az elemi iskolákkal kapcsolatban súlyosan sérelmesnek találják a tanítók számára az 1907-es törvényt, mert a 22. § fegyelmivel, fizetésekiegészítés-elvonással, elbocsátással fenyegeti azt a tanítót, aki nem kellő eredménnyel tanítja a magyar nyelvet. Joggal hozza fel védelmül az emlékirat, hogy olyan faluban, ahol a gyermek csak az iskolában hall magyar szót, az iskolán kívül nem, nyolchónapos tanév alatt még ilyen óraszám után sem tanul meg magyarul beszélni a szlovák anyanyelvű gyermek. A négyhónapos nyári szünet alatt pedig tökéletesen elfelejti a tanultakat is. Az ilyen eredménytelenségért pedig elbocsátás jár.

A második szakasz a középiskolákkal foglalkozik. Egyetlen szlovák nyelvű középiskola sincs, sőt a nagyrőcei reálgimnáziumot és tanítóképzőt, a znióváráljai és túrócszentmártoni gimnáziumokat, amelyeket pedig a szlovák lakosság saját erejéből tartott fenn, a kormány bezáratta, a túrócszentmártoni iparostanonciskolában pedig a magyar nyelvű oktatást tette kötelezővé. Már 1895-ben alapítottak egy szlovák interkonfessionális középiskola felállítására, azonban a belügyminiszter akkor is, és 1899-ben is megtagadta jóváhagyását. Így a szlovák szülők kénytelenek Cseh- és Morvaországba küldeni gyermekeiket, ha anyanyelvükön akarják továbbtaníttatni őket. S ezeket a szülőket pánszlávizmussal vádolják, holott szlovák középiskola felállításával, a továbbtanulási lehetőség biztosításával az ilyen problémák megoldódhatnak. Sérelmes az is, hogy ha a magyar középiskolákban tanuló szlovák diákok önszántukból akarják nyelvüket művelni, s e célból összegyűlnek, kizárják őket a középiskolákból, ahogy ez pl. Pozsonyban, Eperjesen, Késmárkon, Selmecbányán, Losoncon, Szarvason stb. már megtörtént.

A harmadik szakaszban a Matica ügyével foglalkoztak.

Ezek azok a kulturális sérelmek, amelyek a szlovákság számára a leg-
égetőbbek. Ezért kérték, hogy orvosolják:

- a) az elemi iskolai sérelmeket;
- b) létesíthessenek szlovák középiskolákat a szlovákság arányának meg-
felelően;
- c) addig is a felsőmagyarországi középiskolákban kötelező legyen a szlo-
vák nyelv és irodalom tanítása;
- d) egyleteket alakíthassanak szlovák középiskolák létesítése céljából;
- e) engedélyezzék újból a Matica Slovenska működését, vagyónát pedig
adják vissza [17].

Mondani sem kell, hogy az emlékirat süket fülekre talált, és semmiféle
intézkedés nem történt, sőt szándék sem mutatkozott a sérelmek orvoslására.

III.

A szlovák nyelv ellen indított harc vizsgálata során meg kell emlékezni
a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesületről (FMKE), amely a magyaro-
sítás fellegrájként szerepelt, mondhatni egyetlen kifejezett célja volt: a
magyarosítás. számtalan kulturális intézményt létesített és tartott fenn ál-
lami és vármegyei támogatásból, gyűjtésekből, de nem vetette meg a jö-
vedelmezőnek látszó, s kevés vagy semmilyen rizikóval nem járó üzleteket
sem. Főleg nevét adta oda számtalan cégnek reklám céljaira, természetesen
megfelelő jutalék ellenében; így az »Unió« ált. gyufagyár RT-nak; a szántói
ásványvízhez (palackja után egy fillér); FMKE mosószappan után, 5%-ot
kapott; FMKE levélpapír után ugyanannyit, FMKE szobapadló-, lakk- és
parkettpaszta után is hasonlóan stb.

A FMKE 1908-ban 34 óvodát, 137 könyvtárat tartott fenn [18] (1915-ben
már 230 népkönyvtárat), ezeken kívül kultúregyesületek egész sorát, mint pl.
magyar daloskört, magyar műkedvelő társulatot, magyar olvasóegyletet, ma-
gyar ifjúsági köröket — szlováklakta vidékeken. Ingyen tankönyveket oszto-
gatott, s jutalmakat adott a szlovák területen a magyar nyelvet eredményesen
oktató tanítóknak; előadássorozatokot rendezett a magyar kultúra ápolására,
annak terjesztése érdekében a magyar-szlovák nyelvhatár közséjeiben. Hosz-
szú időn keresztül nagy kedvvel de nem nagy sikerrel foglalkozott szlovák
nyelvű iparostanoncnak magyar városokba, magyar mesterekhez való köz-
vetítésével. Céljuk az volt, ahogyan ki is nyilvánították, hogy a szlovák
anyanyelvű fiúk magyar mesterekhez kerülve megtanuljanak magyarul, s
derék hazafiak legyenek. Ez a szervező munka igen nehezen ment, a FMKE
szerint elsősorban azért, mert a »nemzetiségi izgatók közbelépnek«, valószí-
nűbb inkább az, amit szintén elismernek: a szülők nem szívesen engedik el
gyermkeiket hosszú évekre idegen nyelvű emberek közé; főként pedig azért,
mert igen gyakran olyan mesterhez kerülnek, »...akik mindenre inkább
használják őket, csak tanoncnak nem, ahol tehát nem tanulnak semmit, de
sokszor durván és bánnak velük, mintha nem is inasuk, de rabszolgájuk
volna.« Természetesen a gyermekek panaszkodó leveleinek otthon rossz a
visszhangja, elzárkóztak, és szívesebben küldték gyermekeiket Prágába,

Bécsbe, ahol összehasonlíthatatlanul jobb bánásmódban részesültek a csehek jóvoltából. Hogy ez az akció, amihez azonban a FMKE szívósan ragaszkodott, mennyire nem volt sikeresnek mondható, bizonyítja az, hogy 1907-ben mindössze 40 szlovák anyanyelvű fiút, 1911-ben pedig 68-at sikerült magyar mestereknél, magyar nyelvterületen elhelyezni [19].

A FMKE a múlt század végén a szintársulatok támogatására is programot dolgozott ki — hogy ezek is mind erőteljesebben terjesszék a magyar kultúrát. Azonban csak egyes városokban működtek társulatok, amelyek időnként anyagi támogatásban részesülnek a FMKE-től. A huszadik század elején ez a mozgalom a szlovák nemzeti mozgalom megerősödésével párhuzamosan erősen meggyengült, a szlováklakta vidékeken, községekben és városokban bojkottálták a magyar szintársulatokat. Ennek módja nem csupán az előadások látogatásának bojkottja volt, hanem ellentámadásként, pl. Alsókubinban többször, a szintársulat szereplése idején szlovák műkedvelő előadásokat rendeztek, ezzel az esetleg színházat látogatni akaró közönséget is elvonták. Így, ez a FMKE által szervezett és támogatott akció többé-kevésbé kudarcot vallott, a társulatok csak a nagyobb, főként magyar és német lakossággal rendelkező városokban tudtak megmaradni [20].

A FMKE az óvodák, könyvtárak, kultúregyesületek mellett különböző olyan tanfolyamok szervezésére fordított nagy gondot, amelyek útján jelentősebb sikereket érhetnek el a magyarosítás és a szlovák nyelv visszaszorítása terén. Számtalan ismétlő iskolát, magyar nyelvet tanító esti tanfolyamot és analfabéta tanfolyamot szervezett. A múlt század végén főként Nyitra megyében hoztak létre ilyen tanfolyamokat; 1885-ben 11 helységben 648 hallgatóval. Egy-két helyen sikerrel járt, pl. Vágújhelyen, ahonnan a tanfolyam vezetője e lelkes sorokat írta a FMKE vezetőihez: »Ha a magyarság haladása az egész megyében ily lépést fog tartani mint itt, akkor néhány év múlva büszkén tekinthet vissza a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület hazafias működésére, mert egész vidékeket terelt pánszláv kezekből a magyar államiság eszméje felé.« [21]. Azonban ez a lelkesült jövődőlés nem vált valóra. Inkább a tormosi tanítónak lett igaza, aki azt írta, hogy a magyar nyelv elterjesztése »...oly nehéz feladat, hogy még azok is, akik ezelőtt hozzáfogtak — visszariadtak, s úgy látszik, mintha ezen fellelgyár bevehetetlen volna kivált itt a nyitrai város környezetében...« [22]. Valóban a kísérletezések általában kudarcot vallottak, s maga a FMKE közgyűlése volt az, amelyik a sikertelenséget beismerve javasolta, hogy a felnőttek oktatását egyelőre hagyják abba, célszerűbbnek látnák az erre fordított költségeket a már sikereket felmutató »közművelhető eszközök szaporítására fordítani« [23]. Abba is hagyták egy időre.

Új lendületet kapott a FMKE tevékenysége a századforduló után, mikor új választójogi reform előkészületei folytak, amelyben a választójogot írni-olvasni tudáshoz kötötték volna. A FMKE ekkor újból akcióba lépett azzal a céllal, hogy főként a nyelvhatáron analfabéta-tanfolyamokat szervezzen a magyar nemzetiségű választó polgárok számának szaporítása érdekében. A főtitkár és az elnök (Clair Vilmos és Dessewffy Emil gróf) 1908. decemberében Bars, Hont, Nyitra megye főispánjaihoz levelet intézett: »A választói jog reformjáról szóló törvényjavaslat egészen új helyzet elé állítja a magyarságot, amellyel szemben a magyar közigazgatási hatóságoknak a nép-

nevelés tényezőinek, s a magyar társadalomnak egyaránt *mindent* meg kell tennie, hogy az országban a magyarság vezető szerepét és rendelkező jogát biztosítsa.» Ezért határozta el az Országos Közművelődési Tanács (OKT) és a FMKE, hogy egyelőre Nyitra, Bars és Hont megyék nyelvhatárain az analfabéták részére magyar olvasásra és írásra tanítás céljából tanfolyamokat szervez, amelyeket legkésőbb 1909 januárjában meg kell indítani. (Az első bizalmas értekezletre, a kivitelezés megbeszélésére, a három főispánon kívül az alispánok, a tanfelügyelők, a két püspök és egy kanonok is hivatalos volt.) Egyelőre szigorú diszkréciót követeltek, nehogy a szlovákság felfigyeljen a működésre, s a közhírrététel által hasonló vagy nagyobb terjedelmű ellenműködésüket váltsák ki [24]. Egyébként a politikai célkitűzésektől eltekintve nem lett volna indokolatlan analfabéta-tanfolyamok szervezése, persze nem csupán e három megyében, s nemcsak a magyarokra kiterjesztve. Az említett három megyében az analfabéták számaránya elég nagy, a választásra jogosultak körében is. Az alábbi táblázat megyénként mutatja a helyzetet, hogy a megye hány községében s a választásra jogosultak közül milyen arányban mutatkozik az analfabéták százaléka. Egyedül Nyitra megye 35 községében 2168 az analfabéta magyar nemzetiségű választópolgárok száma. Meg kell még említeni, hogy anyagi erőket is bevetettek a cél érdekében, amennyiben a tanfolyamvezető tanítóknak minden egyes analfabéta megtanításáért fejenként 3,— koronát ígért és adott a FMKE.

Bars megye	3 községében a választópolgárok	10—20%-a analfabéta;
	11 „ „	21—30%-a „
	9 „ „	31—40%-a „
	6 „ „	41—50%-a „
Hont megye	4 „ „	21—30%-a „
	17 „ „	31—40%-a „
	25 „ „	41—50%-a „
	10 „ „	51—60%-a „
Nyitra megye	8 „ „	31—40%-a „
	14 „ „	41—50%-a „
	12 „ „	51—60%-a „
	1 „ „	60%-on felül „ [25].

Ezek a tanfolyamok azonban nem hozták meg a várt eredményt, szinte mindenütt a teljes sikertelenség mutatkozott meg, holott a tanítók lelkesedése érdekében 5,— koronára emelték a díjat. 1909-ben Nyitra megyében 32 községben akartak tanfolyamot indítani, 20 községben sikerült megszervezni, de ezek közül is csak hat tanfolyam volt eredményes. A következő évek sem hoztak sikert. 1911-ben a tanfelügyelő jelentette Bars megyéből, hogy nem sikerült tanfolyamot szervezni, s erre a közeljövőben nincs is kilátás; okául azt hozta fel, hogy az analfabéták legnagyobb része a tanyákon mezőgazdasági cseléd, vagy öreg földműves, s a cselédek a birtokosok sem bocsátják el szívesen. Lám az uralkodó osztály hazafias lelkesedése rögtön lelohadt, mihelyt saját cselédjeinek művelődéséről volt szó, odáig már nem terjedt felbuzdulása, hogy hetenként 1—2 órára a munkából elengedje

őket. Az 1912—13-as esztendő sem hozott gazdagabb termést. Bars, Nyitra, Trenčén és Hont megyékben mindössze 84-en végezték el a tanfolyamot és tettek sikeres vizsgát [26].

Hiába volt a FMKE minden újabb és újabb erőfeszítése, lelkesítő, magyarázó körlevele: hiába volt a felemelt tiszteletdíj, s a cél hangoztatása: »... eminens érdeke az országnak, hogy a választójoggal bírók összességében a magyar elem túlsúlya biztosíttassék...« a magyar cselédek uraik nem engedték az iskolapadhoz, a szlovák analfabétákat pedig eleve elzárták a lehetőségektől. Számos községben volt érdeklődés a tanfolyam iránt, pl. Nyitra megyében. Ezeket azonban az OKT és a FMKE leintette: »... csakis azon analfabéta tanfolyamok vezetése díjaztatik, amelyen az olvasás, írás, számolás tanítási nyelve magyar...« »... Az olyan analfabéták, kik... nem akarnak — bár tudnak — magyarul beszélni, a magyar államnyelv és magyar hazánk ellenségeinek tekinthetők...« Az érdeklődő szlovákok ezt a brutális választ kapták [27].

Az 1914. évi választásokat az írásvizsgák előzték meg. Szinte már természetesnek tűnik, hogy itt akarták kiköszörölni azt a csorbát, amit az analfabéta-tanfolyamok sikertelensége okozott. Ha már ezzel nem tudták biztosítani, hogy a »... választójoggal bírók összességében a magyar elem túlsúlya biztosíttassék«, az államgépezet segítségével erőszakkal és csalással igyekeztek elérni. Az írásvizsgák alkalmával a szlovák választópolgárokat tömegesen ütötték el a választástól: csalással vagy megfélemlítéssel. A Népszava 1914. május 20-i száma több, egészen kirívó és kihívó esetet közölt: Nagy-bittsén két okleveles szlovák tanítót buktattak meg és ütöttek el a választójog gyakorlásától; a zsolnai főszolgabíró egy 18 éve működő szlovák tanítót buktatott meg, aki ráadásul az egyik újság állandó levelezője volt; a trenčénselmeci választók 96%-át, a nagybittseiek 80%-át, s általában a nagybittsei járás választóinak 75%-át nem engedték át a vizsgán. Más helyeken a szolgabírák az adó 20, —koronás felemelésével fenyegették meg az írásvizsgára jelentkezőket, akik így inkább elálltak a vizsgától. S mindezek nem az írástudatlanság miatt buktak meg, hanem azért mert szlovákok voltak, s mint ilyenek, a korábbi választások tapasztalatai szerint nem a magyar nagybirtokos-burzsoá uralkodó osztály jelöltjeire adták volna szavazataikat, hanem a nemzeti sérelmeik orvoslását követelő szlovák burzsoázia jelöltjeire, vagy a hasonlót ígérő más ellenzéki jelöltekre.

*

A századeleji magyarság gazdasági, kulturális fölénye nem vitatható el (más kérdés az, hogy ezt részben a nemzetiségek elnyomásával érte el). Ezek alapján azt várhatta volna mindenki, hogy megértést tanúsít más nemzetekkel szemben, igazságot és nagylelkűséget. Ezzel szemben éppen az ellenkezője volt tapasztalható: vészkiáltások és erőszak. Lépten-nyomon harsogták a veszélyt, mely a nemzetiségek »árulásával« fenyegeti a hazát, s kemény rendszabályokat követeltek. A hazaárulás vádjához viszont sohasem tudtak bizonyítékokat felhozni, csupán a már nevetségessé vált »pánszlávizmust« emlegették. Miért volt ez a harci zaj? A magyar uralkodó osztályoknak szükségük volt e harci lármára. A magyar burzsoázia piacának egy részét veszély fenye-

gette a szlovák burzsoázia részéről, másik oldalról pedig egy még hatalmasabb ellenség: a munkásosztály keltett félelmet. Szükség volt a nemzetiségi harcra egyrészt a konkurens burzsoázia visszaszorítására, másrészt a piac megtartása céljából. Élezte a nemzetiségi ellentéteket a magyar burzsoázia azért is, hogy a munkásosztály figyelmét lekösse, a »hazát« a nemzetiségek részéről »fenyegető veszély« felé terelje, ezzel semlegesítse halálos ellenségét. De alkalom és eszköz volt arra, hogy Magyarország munkásosztályát megossza, egymással szembeállítsa a más-más nyelvet beszélő munkásokat; ha ez nem is sikerült, bizonyos hatásaival találkozhattunk. Vagyis a nemzeti ellentétek szításával akarta elhárítani feje felől a munkásosztály felől fenyegető villámokat. Talán még agresszívabb szerepet játszott a nemzetiségek elleni hajszában a vármegyék gentry rétege, a fokozatosan tönkrement, vagy tönkremenő közép- és kisbirtokos nemesség, amely »ösi« jogainak, kiváltságainak védelmét s egyben biztos megélhetési forrását a vármegyében találta meg. A nemzetiségi egyenjogúság, vagy legalább az 1868. évi XLIV. tc.-ben lefektetett jogok betartása, végrehajtása a gentryk pozícióit erősen meg-ingatta volna, csökkent volna politikai és gazdasági befolyásuk, hiszen az egyenjogúsítás a szlovák polgárság előretörését eredményezte volna minden olyan területen, melyet a magyar gentry tartott megszállva. A nemesi vármegyék voltak a nemzetiségi gyűlölet legfőbb szítói, a nemesi klikkek által kézbe tartott megyék voltak a nemzetiségi elnyomás legagresszívabb végrehajtói, valóságos hajtóvadászatot folytattak azok ellen a szlovákok ellen, akik akár a legcsekélyebb mértékben is kifejezni merték nemtetszésüket.

A nyelvi, iskolai kérdés az egész nemzeti kérdés igen fontos része, a közös nyelv az együvé tartozás tudatát erősíti. Magyarországon a múlt század végén, különösen pedig a XX. század első éveiben nyílt harc indult meg a szlovák nyelv háttérbe szorítására, amire az egész szlovák nép igen érzékenyen reagált, de a harc nem a széttűlést eredményezte, ahogyan a magyar uralkodó osztály remélte, hanem éppen ellenkezőleg — a szlovák nemzeti öntudat megerősödését, az ellenállás fokozódását. Joggal. Ez az erőszakos magyarosítás az egyik fő oka volt a szlovák nép kulturális elmaradottságának. Míg a kötelező magyar nyelv az iskolákban csupán néhány mechanikusan betanult magyar mondatot eredményezett, de elvette az oktatási idő nagy részét, a szlovák gyermekek a hasznos és szükséges ismeretek egész sora nélkül hagyták el az iskolát, hogy a szlovák környezetben ezt a néhány magyar mondatot is elfelejtsék. Vagyis a »kulturálmíniumot« (Jászi O.) nem kapták meg az iskolában. A magyar urak elfeledkeztek arról, hogy egy népet nem lehet nyelvétől megfosztani. A magyar nyelv is fennmaradt a török megszállás, a német törekvések ellenére. A történelem bizonyítja a nyelv szilárdságát és ellenállóképességét az erőszakos asszimilációval szemben. [28]. Csak az érhető el ilyen politikával, hogy egy időre visszatartottak egy népet a kulturálatlanság állapotában. De egyik céljuk ez is volt, mert ez jó talaj a gazdasági és politikai önkényuralomhoz. Babes írta e kérdésről: »... ami a magyar nyelv sikeresebb tanítását illeti, eme szempont az elemi oktatás terén indokolatlan túlbecsülésben részesül; a magyar nyelvnek a népiskolákban való forszírozásának semmi gyakorlati értéke nincsen, mert... a falusi gyermekek az iskola porát lerázva, a családi tűzhelyre tér vissza, ezzel együtt lerázza a magyar nyelvnek a gyakorlati ismeretek rovására keservesen elsa-

játitott, különben is fogyatékos ismereteit is... mert nem az iskola, hanem az élet a legnagyobb nyelvmester; a világtörténet nem mutat egyetlen példát arra, hogy valamely népfaj az iskola útján nyelvében átalakult volna« [29]. Ez a módszer az iskola egyéb eredményeinek tönkretételére jó, a tanító is csak a magyar nyelvet erőszakolta, hisz csak ezt az eredménytelenséget vagy eredményt vették figyelembe a büntetésnél vagy jutalmazásnál. Eredménye tehát: a szlovák nép kultúrnívójának süllyedése, elkeseredett ellenállása, a nemzeti érzület megerősödése. Mindez a parasztokat, munkásokat többé-kevésbé sikeresen tömörítette a nemzeti harcot vezető szlovák burzsoázia köré.

JEGYZETEK

- [1] Sztálin, Marxizmus és nemzeti kérdés. Szikra 1948. 18—19.
- [2] Uo. 19—20.
- [3] Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1570. eln. sz./1902. V. 23. Státny Archív (Állami Levéltár) — továbbiakban St. A. — Liptovsky Mikuláš Főisp. iratok 29/1902.
- [4] Státny Slovenský Ústredný Archív Bratislava, MMV. 7/1913. (Továbbiakban: SUA.)
- [5] St. A. Bratislava, a Pozsony megyei Közigazgatási Bizottság iratai 124 és 1151/1904.
- [6] Uo. 57 és 2869/1907.
- [7] Magyar Törvénytár, 1907. évi törvénycikkek 370, 394-es lapok.
- [8] St. A. Bratislava. Pozsonyi járási főszolgabírói iratok 4092/1908.
- [9] Uo. Közig. Biz. iratai 174 stb./1909.
- [10] Uo. 383/1909. 1514/1911., és 1156/1911.
- [11] Népszava 1914. III. 1-i száma.
- [12] Lásd a Statisztikai Évkönyvek megfelelő részeit és a Magyar Békétárgyalások című kiadvány III/A. kötetben 272—273-as lapokat, Budapest, 1920.
- [13] Jászi Oszkár, A nemzeti államok kialakulása, és a nemzetiségi kérdés, Budapest, 1912, 434.
- [14] Magyar Békétárgyalások III/A. 209, 210, és 214, 217.
- [15] Jászi i. h.
- [16] Magyar Békétárgyalások III/A. 236—237.
- [17] St. A. Košice Főispáni elnöki iratok 10/1912.
- [18] A Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve az 1908, 1909-es évről. 20, 28—29, és 54. (Továbbiakban FMKE)
- [19] SUA, FMKE iratai 620/1915.
- [20] Uo. (Divadelnictvo)
- [21] Uo. (Analfabetizmus) sz. n.
- [22] Uo. (Analf.) 39/1885.
- [23] Uo. (Analf.) 688/1889.
- [24] Uo. (Analf.) 1080 és 1126/1908.
- [25] Uo. (Analf.) 1900. A statisztikát az Országos Közművelődési Tanács készítette.
- [26] Uo. (Analf.) 644/1909., 323 és 1315/1911, 1531/1912.
- [27] Uo. (Analf.) 5689/1911.
- [28] Sztálin i. m., 24.
- [29] Idézi Jászi i. m., 473.

СТРЕМЛЕНИЯ К ВЕНГЕРИФИКАЦИИ НА ТЕРРИТОРИИ СЛОВАКИИ 1900—1914

(Стремления к венгерификации школ)

И. Полачи

В начале XX. столетия угнетательская политика венгерского господствующего класса стала сильнее и агрессивнее против национальностей. Буржуазия, владельцы нуждались в разжигании борьбы, чтобы отвлекать внимание народных масс, и, главным образом рабочих. Важной составной частью этой борьбы была языковая венгерификация, принудительная венгерификация школ. Автор излагает применяемые для этой цели законы и методы. Хотя языковая венгерификация, отеснение словацкого языка остались безуспешными, они привлекали за собой тяжелые последствия для словацкого народа. Словацкие дети, из-за большого числа уроков венгерского языка, не получали нужных основных знаний, не имели возможности учиться дальше в словацких средних и высших школах, и в то же время, живя в словацкой среде, не научились венгерскому языку. Всё это привело к тому, что культурный уровень словацкого народа понижался, но на другой стороне усилились его сопротивление, национальное сознание, и большинство словацкого народа скоплялось около словацкой буржуазии, которая руководила национальной борьбой.

MADJARISIERUNGSBESTREBUNGEN AUF DEM GEBIETE DER SLOWAKEI

von

I. POLÁNYI

Gegen die Wende des 20. Jahrhunderts wurde die Unterdrückungspolitik der herrschenden ungarischen Klassen den Nationalitäten gegenüber schärfer und aggressiver. Die Bourgeoisie, die Besitzenden fanden es nötig, den Kampf anzufachen, um so die Aufmerksamkeit der Volksmassen, vor allem der Arbeiterklasse, in andere Bahnen zu lenken, um auf diese Weise die drohenden Blitze von der Bourgeoisie abzuwenden. Ein wichtiger Faktor des Kampfes war die sprachliche Madjarisierung, die gewaltsame Madjarisierung in der Schule. Die Studie bringt die diesbezüglichen Gesetze und Methoden. Die sprachliche Madjarisierung, das Zurückdrängen der slowakischen Sprache blieb zwar ohne Erfolg, brachte aber schwerwiegende Folgen für das slowakische Volk. Die slowakischen Kinder konnten sich wegen der hohen Stundenzahl, die dem Unterricht der ungarischen Sprache gewidmet wurde, die grundlegenden Kenntnisse in der slowakischen Sprache nicht aneignen, so hatten sie keine Möglichkeit, in den Mittelschulen und an höheren Lehranstalten in ihrer Muttersprache weiterzulernen. Sie erlernten aber auch die ungarische Sprache nicht gut, da sie ja in einer slowakischen Umgebung lebten. Diese gewaltsame Madjarisierung hatte jedenfalls zur Folge, daß das Kulturniveau des slowakischen Volkes sank, dagegen aber der Widerstand, des Nationalbewußtsein wuchs, und einen großen Teil des slowakischen Volkes in die Gefolgschaft der den Nationalkampf führenden slowakischen Bourgeoisie brachte.